

29-30' 2019

ОСВІТА ЗАКАРПАТТЯ

Науково-методичний журнал

Педагогіка • Психологія • Методика викладання
• Теорія управління освітою

Науково-редакційна рада:

ПАЛЬКО Тетяна, голова – доцент кафедри педагогіки та психології Закарпатського інституту ГПО, кандидат психологічних наук

ГАВРИЛКО Петро – директор Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ, кандидат економічних наук, професор

НЕБЕСНИК Іван – ректор Закарпатського художнього інституту, кандидат педагогічних наук, професор

ОЛІЙНИК Віктор – ректор Університету менеджменту освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

ОРОС Ілдіка – президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, доктор педагогічних наук (PhD)

Редколегія:

ХИМИНЕЦЬ Василь, головний редактор – доктор фізико-математичних наук, професор

ХОДАНИЧ Лідія, заступник головного редактора – кандидат педагогічних наук, доцент

БАСАРАБ Михайло – кандидат історичних наук

БАЯНОВСЬКА Марія – кандидат педагогічних наук, доцент

ДАВИДЕНКО Андрій – доктор педагогічних наук, професор

ЗИМОМРЯ Микола – доктор філологічних наук, професор

КАЧУР Борис – кандидат педагогічних наук

КОЗУБОВСЬКА Ірина – доктор педагогічних наук, професор

МАРУСИНЕЦЬ Мар'яна – доктор психологічних наук, професор

ОРОС Віктор – кандидат фізико-математичних наук

ПЕТЕЧУК Василь – кандидат фізико-математичних наук, доцент

ПУЦОВ Володимир – кандидат педагогічних наук, професор

СТАРОСТА Володимир – доктор педагогічних наук, професор

ХОДАНИЧ Петро – кандидат педагогічних наук, доцент

Засновники: Департамент освіти і науки, молоді та спорту
Закарпатської обласної державної адміністрації
Закарпатський інститут
післядипломної педагогічної освіти

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія 3т № 350 від 19.11.2004 р.

Адреса редакції:

88000, м. Ужгород, вул. Волошина, 35.
E-mail: info@zakinppo.org.ua

Тел.: (0312) 61-42-75.

Підготовлено до друку в інформаційно-видавничому центрі
Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти

Коректор

Наталія БАБИЧ

Відповідальний за випуск

Євгенія ГАЙОВИЧ, завідувач інформаційного центру ЗІППО

Підписано до друку 12.12.2019. Формат 60x84/8. Умовн. друк. арк. 12,15. Тираж 100 прим.

Віддруковано у ТОВ "Спектраль", 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36.

ПОЛІТИЧНІ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ІДЕАЛИ МИХАЙЛА БАЛУДЯНСЬКОГО (1769–1847)

Офіцинський Р. А.

Анотація. У статті мовиться про наступне. Упродовж 14 років (1789–1803) М. Балудянський працював у Королівській академії у м. Нодьварад (нині м. Орадеа, Румунія), де керував кафедрою політичних наук, викладав статистику і право. До переїзду в Росію в 1803 р. був добре відомий у своїй країні Австрії як учений та педагог. Національну невизначеність такого інтелектуала українського походження як Балудянський можна пояснити історичними обставинами. Його світоглядний лібералізм був досить поширений серед різночинної інтелігенції Австрійської та Російської імперій, котра піднімалася до суспільного визнання тяжкою працею практично з дна соціально-станової драбини.

Ключові слова: держава, право, економіка, кодифікація, лібералізм.

Учений, педагог і державний діяч Михайло Балудянський жив і творив у двох монархіях – Габсбургів і Романових, а належить культурній традиції шістьох сучасних держав – України, Австрії, Словаччини, Румунії, Угорщини, Росії. Так, у російській історіографії він прописаний як «перший ректор Санкт-Петербурзького університету, видатний російський економіст, сподвижник реформатора М. М. Сперанського» [Дронов, с. 156].

Михайло Балудянський народився за новим стилем 7 жовтня 1769 р. в с. Вишня Ольшава Земплинського комітату, що належав Австрії, нині – Пряшівський край, Словаччина. Помер у поважному віці в Санкт-Петербурзі 15 квітня 1847 р. Його українське походження поза сумнівом, хоча в Росії називав себе «венгерцем», себто з угорської частини монархії Габсбургів.

Рід Михайла Балудянського походив із Галичини (Саноцький повіт). Батько Андрій служив священником невеликих греко-католицьких парафій на Пряшівщині. Мати Марія, з роду Дудинських, походила з кріпаків [Tardy, с. 7]. У період австрійського просвітництва М. Балудянський здобув якісну середню і вищу освіту в католицькій гімназії м. Шаторалаяйгель (1777–1780), Королівській академії в Кошіце (1780–1787) і Віденському університеті (1787–1789), де на юридичному факультеті чотирирічну програму виконав за два роки.

У 21 рік, у доволі молодому віці приступив до наукової та викладацької діяльності. Самраз у Королівській академії м. Нодьварад (нині м. Орадеа, Румунія) відновили юридичний факультет. 17 серпня 1789 р. австрійський цісар призначив М. Балу-

дянського у Нодьварадську академію професором кафедри політичних наук і куріального стилю (діловодства) [Косачевская, с. 32]. Йому початково встановили річну оплату в 500 форинтів за викладання політичних наук (включно з правом), комерції та діловодства.

30 серпня 1789 р. М. Балудянський прочитав першу академічну лекцію, присвячену теорії державного права. У ній молодий лектор дотримувався ідей природного права в дусі нідерландського вченого Гуго Гроція [Фатеев, с. 15]. Згідно з цим ученням, людська спільнота основним елементом має розумну і суспільну природу людини, політична ж форма суспільства залежна від реальних умов, в яких воно знаходиться. Прибічником концепції природного права, щоправда в інтерпретації англійського філософа Джона Лока, М. Балудянський залишався до кінця життя.

М. Балудянський швидко завоював популярність у студентському і викладацькому середовищі Нодьварада. Число слухачів у нього коливалася від 12 до 33 студентів. У лекціях із природного права він завше виходив із принципів раціоналізму.

Початок педагогічної кар'єри М. Балудянського збігся в часі з вибухом Французької революції. Уважно стежачи за ідеями і подіями тої пори, він, однак, залишився прихильником суворого консерватизму. У згаданій вступній лекції в Нодьвараді виклав особисті погляди на життя, суспільство і державу. Гаряче висловився проти політичних учень французьких філософів, беручи за основу прагнення до внутрішньої гармонії на ґрунті поваги до традиції.

Навіть незначний відхід від консерватизму, прогресивність і самостійність науково-педагогічних концепцій М. Балудянського викликали невдоволення дворянства комітету Бігар, головним містом якого був Нодьварад. У доповідній записці наміснику краю від 2 квітня 1790 р. йшлося, що професор М. Балудянський викладав учення, що протирічило законам Австрійської держави.

Насправді, це звинувачення відносилося до провінційного жанру дрібних політичних інтриг, позбавлених реального підґрунтя. Адже на переконання М. Балудянського, всі чоловіки у віці від 18 до 40 років незалежно від стану (виключення: священники, дворяни, купці, службовці) підлягають військовій повинності, а дезертири повинні каратися конфіскацією майна. На погляд лектора, не потрібно допускати концентрації великих багатств в одних руках, бо дають власникам надмірну владу в державі. Закони потрібно закладати глибоко в

серця громадян, запровадивши грошові штрафи для порушників.

М. Балудянський цілком лояльно радив раціонально організувати економіку країни, зокрема, аргументував необхідність обов'язкового ведення статистики, нагальність масштабної земельної реформи. Ці науково вивірені погляди малоосвіченому провінційному дворянству видалися надто радикальними. Тому питання щодо Балудянського терміново розглянули. Осудливе рішення негайно розіслали до всіх навчальних округів і рад університетів.

У Нодьвараді М. Балудянський з великим завзяттям вивчав політичну думку свого часу. Оволодів п'ятьма живими європейськими мовами: англійською, французькою, італійською, німецькою, угорською, а також досконало знав латинь. В оригіналі вивчав німецьких, англійських і французьких філософів і правознавців, засвоюючи західні теорії права і держави періоду Просвітництва. Звичка слідувати за фаховими публікаціями в періодиці не викоринилась у нього до останку [Фатеев, с. 17]. Відмітимо ще одну особливість його наукового характеру – енциклопедизм державознавця.

У Нодьварадській академії М. Балудянський сумлінно викладав публічне, приватне, фінансове, адміністративне, торгове право. Як учений та педагог став знаним в Австрійській державі, а за наукову роботу, над якою ретельно працював, отримав ступінь доктора права.

До 1790 р. в Нодьвараді оформився гурток т. зв. плебейської інтелігенції, куди входили викладачі неаристократичного походження. Серед них, крім Балудянського, були головний окружний суддя і головний нотаріус. Вони періодично збиралися на квартирі в Я. Славі, колишнього студента. Славі підготував листівку «Замітки угорського солдата, що потрапив у французький полон», де прославляв Французьку революцію.

У квітні 1794 р. в Нодьвараді виникли дві таємні організації – «Товариство реформаторів» і «Товариство свободи і рівності». До останньої належав і М. Балудянський. У «Товариство свободи і рівності» входили прогресивно налаштовані представники інтелігенції, яких об'єднав колишній декан філософського факультету Львівського університету Ігнат Мартинович. Члени цього товариства розповсюджували «Катехізис свободи» – програмний документ, що містив плани революційних перетворень в Угорщині на основі незалежності, республіканської форми правління, скасування кріпосного права.

Прокурор Нодьварада звинуватив М. Балудянського в зв'язках з головними яacobинцями провідного угорського міста Пешт (нині Будапешт), у відкритій викличній пропаганді «французьких принципів». Балудянський потрапив у список 45 учас-

ників «Товариства свободи і рівності», що підлягали арешту, проте встиг завчасу знищити все заборонене. Його врятували захист віденського наставника – професора Й. Зоненфельса та відмова від досудових показів колишнього соратника Я. Славі. 2 березня 1795 р. на судовому засіданні з Балудянського зняли обвинувачення і виправдали.

Сам же судовий вирок у «справі угорських яacobинців» був суворий. Із 53 обвинувачуваних 18 засудили до страти, тільки 11 з них невдовзі помилували. Повністю виправдали лише 4, серед них і Балудянського [Бенда, с. 300-301].

Жорстокий розгром «Товариства свободи і рівності» викликав у М. Балудянського стан політичної апатії. Він відійшов від активного громадського життя, заглибився в наукові дослідження, склав докторські іспити, опублікував і захистив на прилюдному диспуті в Пештському університеті докторські тези з правових і політичних наук. Ці тези опубліковані латинською мовою у вересні 1797 р. Автор засуджував тортури, відстоював світські претензії стосовно незалежності та верховенства держави над церквою [Косачевская, с. 40].

Одночасно з докторськими тезами М. Балудянський представив до захисту 20-сторінкову дисертацію латиною «Про зерносховища». Ішлося про керівну роль держави в регулюванні цін на продовольство. Як послідовник доктрини природного права, дисертант розглядав народ як об'єкт батьківського опікування освіченого монарха. Накопичення багатств на одному боці, твердив Балудянський, призводить до голоду і зuboжіння на другому. У цьому причина постійних криз і цінових стрибків. Тому держава повинна формувати правильні ціни, створивши рівновагу між виробництвом і споживанням.

Першочерговим завданням глави держави М. Балудянський вважав правильне ведення цінової політики. Щоб уникнути дорожнечі через неврожай чи штучне підняття оптовиками цін на зерно, а також падіння цін за наявності надлишку продуктів, які перевищують попит, далекоглядні правителі повинні мати стабілізаційні запаси в зерносховищах. Балудянський запропонував заснувати потрібне число невеликих приватних зерносховищ для загального користування. Їхні власники не могли спекулювати зерном, бо держава усупільнила б зерносховища.

Відвівши державі активну роль у боротьбі за рівновагу цін, М. Балудянський разом із тим націлював стимулювати приватних осіб для будівництва зерносховищ. Для цього рекомендував зводити дороги, заохочувати знижкою мита експорт сільськогосподарської продукції. Також держава мала б регулювати експорт для утримання певного рівня цін усередині держави.

За дисертацію «Про зерносховища» йому присвоїли у вересні 1797 р. докторський ступінь. У

деяких біографічних нарисах помилково зазначено, що Балудянський, отримавши ступінь доктора права, був призначений у Пештський університет, де до 1803 р. послідовно обіймав посади професора кафедри історії, статистики, публічного і народного права [Баранов, с. 3, Голубка, с. 37].

Насправді після захисту дисертації М. Балудянський повернувся в Нодьварадську академію, де завідував кафедрою і викладав на двох факультетах: філософському та юридичному. Наукова і педагогічна праця в Нодьвараді сформувала в ньому важливу методологічну рису, що привела його до заснування де-факто у Санкт-Петербурзі історичної школи права.

Михайло Балудянський ніколи не приступав до розробки будь-якої проблеми державного чи господарського права, не досліджуючи її історичних основ. Потрапивши в Росію, він зрозумів, що тут немає впливу на державний лад спільна для країн Заходу рецепція римського права. Без застосування історичного методу в Росії не можна було адекватно підійти до розв'язання жодного питання в галузі права.

Нагадаємо, протягом 14 років М. Балудянський очолював кафедру політичних наук у Нодьварадській академії, де підготував докторську дисертацію, викладав статистику, державне, поліцейське, фінансове, комерційне, публічне і народне право, джерела угорського права. У 1800 р. став ще й завідувачем наукової бібліотеки. У 1802 р. Балудянського обрали деканом юридичного факультету. Йому виповнилося лише 33 роки, кар'єрні перспективи виглядали дуже привабливими.

Водночас надто сприятливих матеріальних умов для професійної самореалізації вченого в Австрійській державі та на батьківщині не було. Бідну, але амбіційну західноукраїнську (руську) інтелігенцію царський уряд поманив «довгим карбованцем» і використав для становлення університетської системи, реорганізації та зміцнення інститутів держави в Російській імперії.

Станом на 1803 р. професор, завідувач кафедри, декан Михайло Балудянський був знаним у своїй країні Австрії як учений та педагог. Декілька його вихованців захистили докторські дисертації. Саме тоді він відновив зв'язки з товаришем по Віденському університету Іваном Орлаєм (1770–1829), який опинився в Росії, перекваліфікувався з філософа на медика, потрапив у двірцеву свиту – від березня 1800 р. гоф-хірургом, а від травня 1810 р. гоф-медиком і лікарем царя Олександра I [Баранов, с. 5]. Орлай натхненно рекламував країну свого перебування, начебто професори в Росії мали небачені ніде в світі привілеї, всіляко зваблював перебраться в Санкт-Петербург.

Надсилаючи персональні запрошення М. Балудянському та іншим землякам, І. Орлай

одночасно помістив в угорській пресі кілька публікацій про освітні та політичні реформи, колосальний культурний підйом Росії. У кожній губернії, писав він у «Magyar Kurir» («Угорському кур'єрі») 1803 р., створюються гімназії, заснуються університети тощо.

Іван Орлай трактував російського імператора Олександра I як щедрого покровителя учених і рушія наукового прогресу [Фатеев, с. 18]. Коли Орлай вже переконав Балудянського, то в «Угорському кур'єрі» написав про отримання своїм земляком запаморочливих моральних і матеріальних дивідендів: дворянства, 2 тис. рублів річної платні, пенсійних гарантій, безкоштовної освіти для дітей тощо [Косачевская, с. 43, 192].

Як написано в листі до професора Пештського університету Келлемана в травні 1807 р., Балудянський де-факто вже отримував 5 тис. рублів. На той момент він був одним з 11 професорів Санкт-Петербурзького педагогічного інституту, де вчилася близько 200 студентів. Порівняно з попередньою річною платнею в 1200 гульденів у Нодьвараді для Балудянського стало це магнетично привабливою пропозицією, від якої годі було відмовитися.

У Росії І. Орлай сконструював запрошеним землякам оригінальний етнонімічний імідж. У трьох номерах читабельного столичного журналу «Северний вестник» («Північний вісник») у 1804 р. вмістив популярний нарис «Історія про карпаторосів, або про переселення росіян у Карпатські гори і про пригоди, що з ними трапилися». Це 48 сторінок друкованого тексту, розрахованого на пересічного російського чиновника, просякнутого великодержавним духом і сентиментальними візіями щодо суттєвого розширення наявних територіальних володінь Російської імперії.

На початку XIX ст. Росія переживала бурхливу модернізаційну епоху, що вимагала великого числа кваліфікованих спеціалістів, яких катастрофічно не вистачало. Як і раніше, вирішили використати послуги іноземців, аби підготувати освічених росіян. Як і століття перед тим, російський уряд звернувся за допомогою переважно до провідних інтелектуалів Західної Європи.

Найближчі радники царя Олександра I, т. зв. ситуативний тріумвірат – Микола Новосільцев, Петро Завадовський та Северин Потоцький, освічені аристократи російського, українського і польського коріння, спільно виробили саме таку стратегічну лінію. Офіційно ж М. Новосільцев і С. Потоцький керували відповідно Санкт-Петербурзьким і Харківським освітніми округами, а П. Завадовський був міністром народної освіти.

Біля них найбільш інформованим щодо слов'янських учених був випускник Віденського університету І. Орлай, котрий досяг до того часу значного офіційного і неофіційного впливу в Санкт-Петербурзі.

бурзі. Йому особисто належала настійлива рекомендація запросити в Росію т. зв. карпаторосів, тобто вихідців із середовища закарпатських українців.

Побачила світ постанова міністерства народної освіти Російської імперії, що дозволила керівництву закладів вищої освіти запрошувати вчених, які походили з Карпатської Русі (Закарпаття). Отож у заснованому 1803 р. Харківському університеті викладали четверо вихідців звідти: філософ А. Дурович (логіка, психологія, етика, історія філософії), юрист К. Павлович (римське право), а також брати Іван та Михайло Білевичі (філологи і викладачі гуманітарних предметів).

За посередництва авторитетного закарпатця, дипломованого лікаря Івана Орлая, в лютому-березні 1803 р. листами за підписом попечителя (керівника) Санкт-Петербурзького освітнього округу Миколи Новосільцева офіційно до Росії запросили з Австрії низку вчених. У Санкт-Петербурзьку учительську гімназію (педагогічний інститут) направили економіста і юриста Михайла Балудянського, філософа Петра Лодія та юриста Василя Кукольника.

У серпні 1803 р., коли П. Лодій та В. Кукольник уже були працевлаштовані у російській столиці за спеціальністю, М. Балудянський звернувся до австрійського імператора з проханням виїхати на тимчасові заробітки за фахом у Росію. Через три місяці – в грудні 1803 р. – він з дружиною і кількома місячним сином відбув у Санкт-Петербург, де зустрів новий 1804 р. У лютому того ж року його взяли на російську державну службу – професором політичних наук Педагогічного інституту в Санкт-Петербурзі.

Колега П. Лодій завідував тут кафедрою логіки, метафізики і філософії. Ще один земляк В. Кукольник очолив кафедру римського права. Коли через півтора десятиліття цей інститут перейменували на університет, то М. Балудянського спершу обрали деканом філософсько-юридичного факультету. Невдовзі він увійшов в історію Росії як перший ректор Санкт-Петербурзького університету. Із цим закладом М. Балудянський підтримував постійний зв'язок понад чотири десятиліття – як професор і член державної екзаменаційної комісії.

Чи була в трудового мігранта М. Балудянського патріотична альтернатива? Безумовно. У навчальних закладах Галичини і Буковини відчувався брак кваліфікованих науково-педагогічних кадрів. В інших землях монархії (Австрії, Угорщині, Чехії, Моравії, Словенії) часто оголошувалися конкурси на заміщення важливих університетських вакансій.

Михайло Балудянський учинив інакше, причому не з політичних, а з матеріальних мотивів. Спілкування з неблагонадійними елементами Австрії не викликали підозр царського двору до нещодав-

но прибулого Балудянського, котрий, словами Орлая (березень 1803 р.), «завжди був перший, всюди непереможний у науках» [Байцура, с. 28].

Згодом його запросили на інструктора з економіки і права для двох царевичів – великих князів Миколи і Михайла [Дроздов, с. 115]. Прикметно, що один із них, ставши царем Миколаю I, в історію України ввійшов як жорстокий правитель, що особисто покарав українського генія Тараса Шевченка тяжкою десятирічною солдатчиною. Балудянський викладав спадкоємцям престолу від квітня 1813 р. до липня 1817 р. природне, публічне і народне право, політичну економію [Баранов, с. 11-12, 21].

Разом із своєю сім'єю М. Балудянський на час літніх занять із спадкоємцями престолу мешкав у царській резиденції в Павловську, де йому відвели квартиру в палаці імператриці-вдови. За цей навчальний курс Балудянському призначили пожиттєву пенсію 1200 рублів у рік, а після його закінчення подарували оренду маєтку на українських теренах – у Подільській губернії.

Як лектор, судячи зі спогадів імператора Миколи I, він не відрізнявся красномовством. Російську мову вивчив, але володів погано і рідко розмовляв, багатьма іноземними мовами легко писав, але розмовляв із труднощами [Нольде]. Спілкувався переважно французькою, а за п'ять днів до смерті йому читали Біблію латиною – сюжет про Іова [Баранов, с. 7, 41]. Щоденно бігцем читав німецькі, французькі та італійські газети. Його естетичним смакам у художній літературі відповідали твори італійського письменника Торквато Тассо (1544–1595) [Фатеев, с. 56].

Михайло Балудянський постійно суміщав навчально-наукову діяльність у Санкт-Петербурзькому інституті та університеті з працею чиновника (керівника підрозділу) чи вченого-консультанта в державних установах, часто пліч-о-пліч із відомим реформатором Михайлом Сперанським. В основному Балудянський як державний діяч переймався бюджетними реформами і відзначився під час кодифікації законів Російської імперії.

Російські царі щедро винагородили професора М. Балудянського: підвищили до спадкового дворянського стану, удостоїли престижних орденів (святих Володимира, Анни, Олександра Невського, Білого орла), почесних чинів і титулів, грошових премій (загалом понад 70 тис. рублів), цінних подарунків, надали в тривалу пільгову оренду значний маєток у Подільській губернії [Косачевская, с. 47].

М. Балудянський досить швидко піднявся стрімкими сходами високооплачуваних рангів державного службовця Російської імперії. Його удостоєно чинами 7 класу (1804 р.), дійсного таємного радника (1819), таємного радника (1828), званнями статс-секретаря (1827) і сенатора (1840).

У 1837 р. рід Балудянського зарахували до благородного російського дворянства, включивши в його герб цифру XV – на спогад про витрачені сили на видання п'ятнадцяти томів Зводу законів Російської імперії [Груневальдт, с. 41].

Будучи освіченою, допитливою і компетентною людиною, Михайло Балудянський проявив широкі наукові зацікавлення, показав себе сумлінним ученим і педагогом німецького вишколу, державним діячем загальноросійського масштабу. До речі, російське громадянство він прийняв лише під тиском родинних обставин, коли син Олександр, 1808 р. народж., поступав на військову службу [Фатеев, с. 57].

Сучасники відгукувалися про М. Балудянського як про людину скромну, м'яку, пряму і благородну [Нольде], хоча нерідко дратівливу, гостру на язик щодо підлеглих і розсіяну, яка за бокалом незмінно токайського вина часто згадувала час, проведений в рідних краях [Баранов, с. 29, 39]. Улюбленим висловом був латинський афоризм «Vanitas vanitatum» (суєта суєт), який підкреслював його неамбіційний та неславолюбний характер. Він любив сімейний затишок. У Нодьвараді в грудні 1802 р. одружився з 17-літньою німкенєю Антонією-Анною-Юлією фон Гегер. Подружжя виростило 9 дітей.

Політична ситуація вдома і закордоном по-різному вплинула на рішення успішних людей залишити Австрію і переселитися в Росію. У кожного була своя мотивація, де перемішалися світоглядні та соціально-побутові чинники [Байцура, с. 39]. Податися на заробітки в Росію Балудянського спонукали почасти надто ідеалізовані мотиви.

Пишномовні листи І. Орлая про казкову країну вельми зацікавили і заінтригували М. Балудянського. Після

тривалих роздумів він зважився поїхати в Росію, проте для нетривалого ознайомлення (за контрактом на три роки), керуючись лише стремлінням пізнати далеку, невідому йому велетенську державу.

«Головною спонукальною причиною такого рішення, – написала його донька Марія Медем через понад півстоліття, – була цікавість і сильне бажання познайомитися з країною, про яку в той час закордоном переповідали такі потворні слухи і розповіді. Але він прийняв цю пропозицію тільки на три роки, після закінчення котрих розраховував неодмінно повернутися назад» [Медем, с. 415]. Проте через три роки науково-педагогічної праці, що були передбачені контрактом, він так і не повернувся у Західну Європу, залишився в Росії назавжди.

Підсумовуючи, зауважимо, що національну невизначеність такого першорядного австрійського і російського інтелектуала українського походження як Михайло Балудянський можна частково виправдати історичними обставинами його часу. Його світоглядний лібералізм не був унікальним, а був досить поширений серед різночинної поліетнічної інтелігенції Австрійської та Російської імперій, котра піднімалася до суспільного визнання тяжкою працею практично з дна соціально-станової драбини.

Можна лише припустити, коли б професор М. Балудянський залишився на батьківщині, його освітньо-наукова і суспільна діяльність дійсно принесли би неоціненну користь для піднесення соціальних стандартів народу, з якого походив. Але перебуваючи в Росії майже все професійне життя, він прислужився справі розвитку могутньої імперії, котра нещадно колонізувала і знекровлювала Україну в усіх вимірах.

Література

1. Байцура Т. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века. Братислава – Пряшев, 1971. – 228 с.
2. Баранов П. Михаил Андреевич Балугьянский, стас-секретарь, сенатор, тайный советник (1769 – 1847). – Санкт-Петербург, 1882. – 44 с.
3. Бенда К. История венгерского якобинского движения // Acta Historica. – 1959. – № 12. – С. 296-310.
4. Голубка С. «Економічна система» М. А. Балудянського. – Львів, 1998. – 228 с.
5. Груневальдт И. Сперанский и Балугьянский // Русская старина, 1882. – Т. 35. – С. 41-58.
6. Дроздов П. Вехи многовековой дружбы. Из истории советско-венгерских связей. – Москва, 1965. – 183 с.
7. Дронов М. Михаил Андреевич Балугьянский: «Свой» среди «чужих, «чужой» среди «своих» // Славянский мир в третьем тысячелетии. – Кн. I. Москва, 2013. – С. 156-164.
8. Косачевская Е. М. А. Балудянский и Петербургский университет первой четверти XIX века. Ленинград, 1971. – 272 с.
9. Медем М. Мои воспоминания об отце моем Михаиле Андреевиче Балугьянском // Русский архив. 1885. – Кн. 3. № 11. – С. 415-432.
10. Нольде А. Балугьянский Михаил Андреевич, ученый и государственный деятель. URL: www.rulex.ru/01020859.htm.
11. Фатеев А. Академическая и государственная деятельность М. А. Балудянского в России. – Ужгород, 1931. – 64 с.
12. Tardy L. Balugybnszky Mihály. Budapest, 1954. – 256 о.